

ВІДЗИВ

про дисертацію Кизенка Василя Івановича «Теоретико-методологічні засади проєктування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання, офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента Самодрини Анатолія Петровича

Розглядаючи освіту як загальнолюдську цінність і спираючись на накопичений сучасною українською педагогікою досвід, можна зробити висновок, що в умовах сьогодення виникла необхідність проєктування розвитку нових шляхів і форм освітнього процесу. Одним з таких шляхів є посилення та реалізація адаптивної функції сучасного освітнього процесу та, по суті, народження адаптивної дидактики як складника психопедагогіки – про це свідчить науковий творчий доробок, що увінчує дисертаційне дослідження Кизенка Василя Івановича. В його основі – пізнання людини самої себе, освітнє вивищення її особистості на такий рівень розуміння єдності світу, що дозволить в подальшому перетворювати гармонію сукупного інтелектуального ресурсу суспільства і його творчої енергії в рушійну силу науки, у вирішальний фактор еволюції. Ось тому не випадково, а на вимогу часу, перед нами постав автор дисертаційної роботи як творча особистість зі своїм сміливим поглядом – теоретико-методологічним узагальненням розвитку змісту варіативного навчання як феномену на перетині педагогіки, психології і теорії управління, що на переході до інформаційної цивілізації.

У представленій дисертаційній праці автором переглянуті сутність і функції й актуалізуються проблеми змісту варіативного навчання, вивчаються педагогічні умови і шляхи його реалізації у педагогічній практиці – відповідно, знайшли відображення сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідження із зазначеної проблеми, здобули інноваційного розвитку дидактичні технології варіативного навчання. Дисертація змушує помічати розвиток сучасного загальноосвітнього закладу не як безкінечну

диференціацію організації, а як новий синтез – говорить, як саме здобути «свободу ентропії» перевести в стан проектування варіантів розвитку освітніх допрофільів і профільів в рамках аксіологічного, онтологічного і праксеологічного вимірів гуманітарної культури, коли гносеологічна складова освіти настає як її продуктивний наслідок – інновація, творчість, персоніфікована творча еволюція. Автор наголошує, на часі актуалізація принципів варіативності змісту освіти: відповідність змісту профільної освіти рівневі сучасної дидактичної науки; урахування змістової і процесуальної змінних навчання за конструювання змісту навчального матеріалу; структурна єдність змісту освіти на різних рівнях його формування з урахуванням особистісного розвитку здобувача освіти, що передбачає взаємозв'язок і пропорційність компонентів змісту освіти. Важливі питання творення категорій постнекласичної науки й освіти мають розглядатися крізь поєднання раціональних і соціально-моральних ресурсів особистості стосовно педагогіки – конкретного вченого, вчителя. Тобто дослідником ведеться розмова про те, як уникнути «розлюднення» людини, попередивши її особистість педагогічно (на власному прикладі достоїнства) про можливі наслідки неусвідомленого ставлення до життя. Звідси і припущення дослідника, що розроблення теоретико-методологічних засад проектування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти сприятиме розвитку особистості, її пізнавальних і творчих якостей, процесу профілізації загальної середньої освіти країни, стане надійним засобом модернізації системи освіти на засадах впровадження поліваріантного змісту навчання, забезпечуючи освіту, адекватну вимогам і викликам часу.

З позиції наукової думки щодо *сучасності* освіти, відмітимо – вчених-педагогів, як носіїв компенсаторних ідей, які би рішуче брались згармонізовувати розвиток у світлі часу, – катастрофічно бракує. Саме до таких мислителів, які віддано служать своєму часу, відносимо вченого Кизенка В.І. – педагога, біолога (нашого здобувача) і його наукового наставника академіка НАПН України Топузова О.М. – педагога, гуманіста,

географа – разом становлять проєкт спорідненої ноосферної праці в формі запропонованої дисертації, певного рівня емпіричного узагальнення розвитку варіативного навчання – теорії, що містить можливості екстраполяції для будь-яких регіонів і освітніх ступенів середньої школи. Зазначимо, що у дослідника – свій тернистий шлях у науці. Намір охопити проблему всеціло обернувся для автора великою кількістю розробок і випущених публікацій, подеколи великими сумнівами й, одночасно, чималими практичними зверненнями в науково підопічних освітніх системах. То все були спроби, як підступи особистості Василя Івановича до найголовнішої спроби – оформити свій науковий доробок у зручному для наукового товариства форматі – доктринального судження.

Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 133 працях (із них – 101 одноосібна), з яких: монографій – 5 (із них – 1 одноосібна); науково-методичних посібників – 4 (із них – 1 одноосібний); статей у наукових фахових виданнях України – 22 (із них – 13 одноосібні); статей у наукових періодичних виданнях інших держав із напряду, з якого підготовлено дисертацію, – 6 (із них – 2 одноосібні); праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, – 18 (із них – 13 одноосібні); праць апробаційного характеру – 78 (із них – 71 одноосібні).

Апробація результатів дослідження здійснювалася за теоретичними і практичними аспектами, представленими на 91 науково-практичному заході міжнародного, всеукраїнського, регіонального та локального рівнів.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 588 сторінок, із них 368 сторінок основного тексту, додатки на 82 сторінках.

Автором розроблено і доведено до освітян-практиків цілісний науковий підхід до реалізації змістово-процесуального потенціалу у процесі проєктування варіативного навчання (розроблено методичні рекомендації), основні теоретичні положення дослідження доведено до практичної реалізації

у вигляді одноосібної монографії (Кизенко В. І. Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практика : монографія. Київ: Вид. дім «Слово», 2018. 405 с.) та численних наукових праць, написаних одноосібно і в співавторстві згідно з науково-тематичними планами відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України. Теоретико-методологічні засади проєктування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти знайшли практичне втілення у: структурно-функціональній моделі застосування дидактичних технологій реалізації курсів за вибором в умовах профільного навчання (Тернопільський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів-правовий ліцей № 2»); інноваційній моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів та моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів засобами інваріантного і варіативного змісту освіти (Київська гімназія східних мов № 1). Вважаємо, напрацювання автора можуть бути використані у процесі реалізації Національної доктрини розвитку освіти в контексті адміністративно-територіальної реформи України, для уточнення Концепції профільного навчання в старшій школі та ін.

Як на нас, практичне значення роботи автором звужене через формальні рамки подачі матеріалу.

Відмічаємо, що дослідником уперше у вітчизняній теорії навчання обґрунтовано змістово-процесуальний потенціал як науково-педагогічний ресурс у процесі проєктування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти та як чинник оновлення теоретико-методологічних засад проєктування змісту варіативного навчання і основ розвитку дидактичної системи варіативного навчання. Уперше сформовано теоретичне підґрунтя для здійснення діагностики ефективності змістово-процесуального потенціалу в процесі проєктування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти, схарактеризовано організаційно-педагогічні умови реалізації змістово-процесуального потенціалу у процесі проєктування варіативного навчання як детермінанти функціонування дидактичної системи варіативного навчання.

У дослідженні представлено комплексну структурно-функціональну модель проектування і реалізації варіативного змісту освіти у дидактичній системі варіативного навчання за теоретико-методологічним, структурно-функціональним, стратегічно-діяльним, рефлексійно-актуалізаційним, інтерпретаційно-верифікаційним, змістово-процесуальним, дидактико-методичним, аналітико-прогностичним, аксіологічно-активізаційним критеріальними аспектами. Як помітно, кожен з критеріїв складає теоретико-методологічна конструкція з можливістю за кожним виділяти низку факторів, що за тих чи інших умов будуть перетворені на системно повторювані, тобто критеріальна база ставатиме поширеною, а дослідження достовірнішими й надійнішими. Цим удосконалено теоретичну основу розроблення науково-методичного комплексу для здійснення моніторингу та верифікації ефективності технологій проектування варіативного змісту профільного навчання.

Дане дослідження по суті є проривним актом, теорією, що дозволяє в подальшому розвиток спектру теорій на місцевому і регіональному рівнях. Автором наголошено, що варіативний зміст шкільної освіти має бути провідною дидактичною умовою, за якої відбувається формування у здобувачів освіти системи світоглядних і соціально значущих знань, а формулювання мети і цілей, проектування завдань освіти, добір і розроблення змісту допрофільної підготовки і профільного навчання, удосконалення та оновлення форм і методів навчання мають відбуватися з огляду на сучасні педагогічні технології, за яких реалізується особистісно орієнтоване навчання. При цьому навчальний профіль можна розглядати як своєрідну дидактичну систему, в межах якої досягаються конкретизовані цілі профільного навчання. Дидактичний принцип формування змісту курсів за вибором Кизенка В.І. детермінує реалізацію часткових принципів – фахового спрямування, фундаменталізації, міжпредметних зв'язків, варіативності, наукового поглиблення змісту навчальних предметів (принцип науковості навчання), систематичності й системності. Дидактичний принцип формування

операційно-процесуального блоку курсу за вибором (за Кизенком В.І.) передбачає втілення в освітній процес принципів дозованої послідовності, доступності й ізоморфності.

Розроблена авторська комплексна структурно-функціональна модель проектування і реалізації варіативного змісту освіти визначає дидактичну модель варіативного навчання у закладі загальної середньої освіти, виступає головним чинником оптимізації змісту освіти. Принцип варіативності навчання, доопрацьований автором, охоплює процес навчання у єдиному освітньому просторі: простір певної педагогічної діяльності – обсяг реалій і реальностей. Варіативне навчання є доречним для системи шкіл (місто, селище міського типу), може здійснюватись на засадах як міжшкільного, так і шкільного профільного навчання на кількох навчальних рівнях: нормативний (загальний – державний освітній стандарт: обов'язкове навчання й поглиблене навчання) та наднормативний (творчий – глибинний зміст, спектр предметів позатрадиційний).

Діагностика ефективності змістово-процесуального потенціалу як науково-педагогічного ресурсу в процесі проектування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти має відбуватися як на регіональному, так і міжрегіональному рівнях (з урахуванням потреб об'єднаних територіальних громад) та відображати національні, економічні, природно-географічні, соціокультурні особливості регіону, його історію і традиції, які недостатньо висвітлено у змісті інваріантного освітнього компонента, хоча і є істотними для формування світогляду, патріотичних почуттів особистості здобувача освіти. Це стосується предметів і курсів за вибором, зміст яких поглиблює і розширює обов'язковий зміст інваріантного освітнього компонента. Діагностиці мають піддаватися й перспективи реалізації варіативності освіти у формі суб'єктно-суб'єктної взаємодії, тобто – прогнозований потенціал і його ймовірний освітній та соціалізаційний ефект.

На різних етапах дослідження протягом 2010–2021 рр. Кизенком В.І. враховувались нормативні акти з розвитку освіти України. За результатами

проведеного дослідження сформульовано загальні висновки, що відповідають поставленим завданням.

У результаті аналізу автором встановлено, що структурно-функціональний зміст варіативного освітнього компонента, інтегруючи аксіологічний (ціннісний), когнітивний (пізнавальний), особистісний і діяльнісно-творчий підходи до освіти, забезпечує низку загальних і специфічних дидактичних функцій освіти. Окреслено дидактичні принципи формування варіативного компонента змісту освіти. Схарактеризовано дидактичні функції курсів за вибором у процесі реалізації профільного навчання. Комплексна структурно-функціональна модель проектування і реалізації варіативного змісту освіти узалежнює цілеутворення освіти та освітній продукт (компетентний випускник) закладу загальної середньої освіти. А дидактична модель варіативного навчання, об'єднуючи змістову модель предметного забезпечення і технологію проектування варіативного компонента змісту освіти, оптимізує зміст освіти в цілому, актуалізує зміст профільної освіти, який, своєю чергою, детермінує освітній процес у закладі загальної середньої освіти і діагностику процесу реалізації змістово-процесуального потенціалу через забезпечення психолого-педагогічних основ функціонування системи у закладі загальної середньої освіти, спрямовує на дотримання принципів варіативності освіти і використання їх потенціалу у процесі вдосконалення змістової моделі предметного забезпечення.

Проте, саме це, ключове положення, як на нас слабо структурується в дисертації – предметний бік навчання з позиції згорнутості-розгорнутості дидактичних одиниць передбачається, проте автором належно не розкрито. Через предмети людина має усвідомлювати себе мірою системно сприйнятого цілісного світу на основі розуміння усього спектру руху та вихованих інтересів-детермінантів, робить свої кроки в житті настільки відповідними природі, наскільки усвідомлює себе в складі природи як витвір життя (вітальний досвід) – пізнає історію людини та історію природи на етапі, коли ноосфера народжується в біосфері та синхронізує Я і Ми.

Успішну апробацію цієї моделі в умовах профільного навчання було здійснено на базі Київської гімназії східних мов № 1, яка у 2012–2019 рр. перебувала у Всеукраїнському експерименті «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів».

Верифіковано результати наукового забезпечення і супроводу процесу реалізації змісту варіативного освітнього компонента у дидактичній системі варіативного навчання Київської гімназії східних мов № 1 (за підсумками Всеукраїнського експерименту 2012–2019 рр.), що забезпечило втілення теоретико-методологічних засад проектування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти у структурно-функціональній моделі застосування дидактичних технологій реалізації курсів за вибором в умовах профільного навчання, в інноваційній моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у Київській гімназії східних мов №1 засобами інваріантного і варіативного змісту освіти. При цьому, в ході наукового супроводу цього експерименту Василем Івановичем було чітко визначено загальну й власну методологічну позицію та дібрано методи дослідження, дотримано контролю щодо його організації та проведення.

Обрана автором структура дослідження досить багатогранна, тривала в часі, всебічно аргументована, а тому, як на нас, є переконливою. Науковий апарат дослідження в цілому відповідає чинним вимогам. Сутність ключових понять дисертації відображає природу досліджуваних здобувачем педагогічних явищ і процесів. Авторський тезаурус простежується по ходу тексту дисертації ситуативно. Наведені результати пошуку (розділи 3-4 та додатки до дисертації) відображають в загальному експеримент і дають уяву про здобутки учнів і педагогів України з обраної теми пошуку. Повнота викладення матеріалів дисертації в працях, опублікованих автором, впровадження результатів дослідження та їх апробація достатні.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена застосуванням методів, адекватних предмету, об'єкту, меті та завданням дослідження; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних; позитивними

результатами моделювання процесу варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти. Ознайомлення з науковими працями дисертанта дає підстави стверджувати, що в них повною мірою відображено результати проведеного дослідження. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Проте, робота не позбавлена проблемних моментів:

1. У рамках відведеного ресурсу навчальних годин учителі школи здійснюють низку трансформацій змісту навчання, серед підходів важливим є згорнутість-розгорнутість дидактичних одиниць навчального матеріалу з урахуванням цілеутворення. Автор не в повній мірі звернув на це увагу.

2. У складі змістово-процесуального потенціалу не чітко простежено алгоритм поглиблення змісту освіти, диференціація навчання поряд з інтеграцією освіти (об'єднання дисциплін, які доповнюють «дане поглиблення» до цілісності моделі особистості-випускника), тенденцію руху від цілісної наукової картини світу до цілісної особистості.

3. Суттєву роль для людини відіграє професійне самовизначення особистості школяра. Автором неодноразово наголошується проблема вибору профільного навчання як частково вирішена. Одночасно процес професійного самовизначення є складним – вкладеним процесом з боку взаємодії початкової та базової школи, структури особистості та довкілля в дидактику профільної школи. В дисертації принцип політехнізму для профільної старшої школи епохи інформатизації розкрито не достатньо.

4. Оптимізація змісту освіти передбачає творчий характер роботи педколективу та окремих учителів у рамках кафедр школи (методичних об'єднань) як лабораторій із розробки та вдосконалення персоніфікованого навчання в системі «ЗЗСО – ЗВО». Бажано даний аспект вирізнити у вигляді алгоритму з оптимізації розвитку шкільної освіти в напрямі певної освітньої програми (ЗВО) для стику змісту профільного навчання і освітньої перспективи, бодай у додатках.

5. Недостатня увага автора до гармонізації людини в умовах культурно-цивілізаційних зрушень через спрощений підхід до проблеми цілісності педагогічної дії на основі формування гуманітарного мислення педагога.

6. Критерії дослідження потребують подальшої розробки і більш структурованої основи з кількісними показниками.

7. Робота тяжіє до певного спрощення педагогічного супроводу розвитку освітнього простору школи в напрямі соціо-культурної цілісності, спрощує дії з формування пізнання як самопізнання людини, як цілісного феномену життя, в цьому ж криється її ресурс, цінність і заклик до переосмислення освіти з позиції проєктивності на рівні кожного предмета, з позиції дослідження перспективи розвитку теорії навчання для ненародженої, але бажаної людини.

8. Дослідження дотичне проблем розвитку проєктивної освіти і психопедагогіки, має несумнівний вплив на сферу державотворення в частині, що стосується засад модернізації системи зрощування великих особистостей, проте автором про це не оговорено як про практичне значення роботи.

9. У дисертації зустрічаються семантичні бар'єри (розділи 2, 3). Тому бажано було б помістити у додатках авторський тезаурус дисертаційного дослідження.

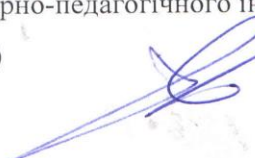
Наведені у відзиві зауваження ніякою мірою не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Кизенка В.І.

Дисертація написана на високому науково-теоретичному рівні, містить змістовно виважений і ретельно розроблений автором теоретичний матеріал і засвідчує про творчий ресурс науковця, про збагачення педагогічної освіти.

У цілому, дисертаційна робота «Теоретико-методологічні засади проєктування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти» є самостійним завершеним дослідженням, що має теоретичне і практичне значення і заслуговує на позитивну оцінку. Рукопис дисертації і автореферат оформлені відповідно до вимог пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від

24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 року) і дає підстави для рекомендації присудження Кизенку Василю Івановичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент, доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри педагогіки та психології
Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту
«Бейт-Хана» (м. Дніпро)

А.П. Самодрин

*Підпис А.П. Самодрин за твердженням
Наказом відділу кадрів Інституту
19.04.2013 р.*

